

SESOTHO PUO YA LAPENG: PAMPIRI YA I
SESOTHO HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Dihora tse 3

Matshwao: 100

DITAELO HO MOHLAHLUBUWA

1. Pampiri ena e na le maqephe a 12. Etsa bonnete ba hore pampiri ya hao e felletse.
2. Pampiri ena e arotswe ka dikarolo tse **NNE**, e leng:

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

MATSHWAO: 25

KAROLO YA B: KAKARETSO/KGUTSUFATSO

MATSHWAO: 10

KAROLO YA C: DITHOTHOKISO

MATSHWAO: 30

KAROLO YA D: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

MATSHWAO: 35

3. Araba dipotso tsohle.
  4. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
  5. Qala karolo e **NNGWE** le e **NNGWE** leqepheng le **LETJHA**.
  6. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.
  7. Tsepamisa maikutlo haholo popong ya dipolelo tse nepahetseng.
-

KAROLO YA A   TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Bala ditaba tsena o nto araba dipotso tse latelang.

TEMA YA A**Fundiswa ke mohahlaodi Soweto**

Fundiswa Nkwanyana o re qoqela ka leeto la hae la monyaka Soweto, moo a neng a qhanollotse a hlabile kgobe ka lemao, a tjeka le ho ithuta tse ntjha ka nalane ya lekeishene lena.

Ke holetse dipolasing, Eshowe, KwaZulu Natal. Esale ke tjhesehela ho tseba Soweto ka lebaka la setumo le nalane ya yona. Feela ke ne ke qeaqea ka lebaka la botlokotsebe le dikgoka tse amangwang le makeishene. Kamora ho bona tse manehilweng ho metjha ya dikgokahano ka menyaka e etsahalang Soweto ka bo-Sontaha, ke ile ka rera ho etela teng. Ke ile ka kgetha ho ya robaletsa Lebo's Soweto Backpackers, Orlando West hobane ho ne ho tla tshwarwa Locrate Market le ho tsamaisa bahahlaudi.

Letsatsi la pele, ke fihlile mmarakeng wa Locrate ho lla mmimo o phodisang kelello, ho na le menko e monate ya dijo, mme beng ba dikgweba ba tsitlalletse ho rekisa dihlahiswa tsa bona. Ke ratile batjha ba neng ba rekisa thepa eo ba iketseditseng yona ka maphepheng a fapaneng a mmalwa, moo ho neng ho behilwe thepa ka mofuta ya yona e kgahlang le ho rekeha, e akgang difaha, *t-shirts*, dikepisi le dipitsa tse jallang dipalesa tsa ka tlung ho kenyeleditswe le tse kgabisang malapeng.

Ke ratile le *backpackers' island-style aesthetic* tse nang le mekgabiso ya jwang le *bamboo*. Ke qetile letsatsi lohle le metswalle e metjha le ya kgale tlasa difate, re phoka dino tse hlasimollang mmele ka mahlakana a malelele re bile re ja mapheo a kgoho a besitsweng hamonate. Ha meriti e theha ho ile ha qala mmimo wa *house* mme ra fofela sethaleng, ra tjeka hore ho kgaohe moo ho kgwehlang.

Kamora ho qhoba bosiu ka motjeko, ke ile ka tshela mmila ho ya phaposing ya ka e nyane ya ho phomola, e kgabisitsweng. Ke ratile lemati la yona la kgalase le okametseng dimela, dipalesa le sebaka sa ho roba monakedi. Ke ile ka thabela ho bona diphaposi tsa ho hlapela tse arolelanwang di hlwekile ha ke hlapa hoseng. Dijo tsa hoseng le tsa mantsiboya di ne di hlabisa dihlolong, tsa hoseng ke ne ke lebelletse *English breakfast*, empa ka fuwa sirele, selae sa lehapu le lero la ditholwana (jusi) le hlapollotsweng ka metsi. Tinare le yona e ne e sa kgotsofatse ka seshabo sa leqa la kgoho le omeletseng. Empa tjehele ke lefile e lokelang tse mathemalodi tsa ka nako tsohle, tse boletsweng lenaneng la dijo. Mehlolo ruri!

Feela ke ile ka thabela setjhu sa nama ya kgomo le papa dijong tsa motsheare. Monate! Ka ba ka bona hore bobodu bo teng le hara menyaka.

Ka le hlahlamang, ke ile ka kena leetong la hora tse pedi leo ke sa tlo le lebala, ka diteboho ho Lebo's Soweto Backpackers. Motataisi ya lokileng le ho tseba tse ngata, o mphile lesedi ka ditlholo le maima tse kileng tsa toba lekeishene lena, mme re bile le meqoko e qholotsang kelello. Ke qadile ka moya o phahameng, empa kamora ho bona dihostele tse ranthaneng le hore ke bone Hector Pieterse Memorial, maikutlo a ka a ile a tetebela, ka ba ka nyahama.

Sena ke se ileng sa mpontsha hore ditlamorao tsa mmuso wa kgethollo le ho se lekalekane di ntse di bonahala. Ke ile ka thaba ha re emisa *tuckshop*, hore ke thole dijo tse ka theolang maikutlo, diphaphatha, *atchar* le *snoek fish*, ha ke ntse ke itsebisa batho ba lehae ba tlileng ho reka moo. Ke tlohile moo ke sheba bophelo ka leihlo le leng, le diphephetso tseo re sa ntseng re lokela ho di hlola, tse kang ho se lekalekane le bofutsana bo ntseng bo bonahala makeisheneng.

Soweto ha se lekeishene le tshosang, le kotsi ho ya kamoo rona ba sa holelang teng re neng re tseba ka teng. Leetong la ka ha ho moo ke boneng ke sa bolokeha. Baahi ba teng ba lokile mme ho na le bahahlaudi le dibaka tse ngata tsa boithabiso tseo motho a ka etelang ho tsona. O nkgolwe tabeng eo, etela tulo ena e nang le nalane o ithuele tsebo e ntjha. Ha re tshehetseng dikgwebo tsa ba batsho tse bopang mesebetsi makeisheneng.

[E qotsitswe le ho hlophiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Loetse 2019]

- 1.1 Na ho bohlokwa ho etela metse eo o sa holelang ho yona ha o le motjha? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.2 Ke eng se ileng sa susumetsa Fundiswa ho etela Soweto? (1)
- 1.3 Na motho o lokela ho kgolwa tsohle tseo a di utlwang ka batho? Ntsha maikutlo a hao o itshetlehile ka diketsahalo tsa tema ena. (2)
- 1.4 Ha o ne o le Fundiswa o ne o tla etsa jwang ka dijo tse neng di sa kgotsofatse? (2)
- 1.5 Bolela ntho e le nngwe e neng e thabisitse mohahlaudi enwa. (1)
- 1.6 Mmino ke ntho e thabisang batho bohle. Fana ka bopaki ba sena ho tswa ditabeng tsa seratswana sa 4. (2)
- 1.7 Wena jwalo ka motjha o ne o tla fana ka keletso efe ho batsamaisi ba bohahlaudi ka sebaka sa Hector Peterson Memorial le dihostele? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 1.8 Fana ka dijo tse pedi tse neng di bontsha hantle hore Fundiswa o etetse lekeisheng. (2)
- 1.9 Re tseba jwang hore batjha ba boulella moruo wa Soweto? (2)
- 1.10 Ke eng se re hlokomedisang hore Fundiswa o tsotella batho? (1)
- 1.11 Ke dipolelwana dife tse seratswaneng sa pele tse re tsebisang hore Fundiswa o ne a hlile a iketlile Soweto? (2)

Bala ditaba tsena ebe o araba dipotso tse latelang.

TEMA YA B

Motjha, tsoha o iketsetse

[E qotsitswe le ho hlophiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Loetse 2019]

- 1.12 Na ditaba tsa tema ee ya B di amana le tsa tema ya A? Hlalosa. (2)
- 1.13 Kgwebo ya motjha eo ke ya eng? (1)
- 1.14 Ke ntlha kapa ke mohopolo hore batjha ba ka fetola moruo wa naha ka dikelello feela tsa bona? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

25 matshwao

KAROLO YA B KAKARETSO/KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di akaretsa/kgutsufatsa ka seratswana se bontshang dintlha tse **SUPILENG** tsa sehlooho tse mabapi le basadi ba baetapele.

ELA HLOKO

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa ditaba tsa tema ena ka **mantswe a 80–90**.
2. Ngola ka tsela ya seratswana se totobatsang dintlha tse supileng tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C

Nalane ya Afrika e tletse ka lenane le lelelele la basadi ba neng ba sa tshabe letho, ba neng ba tseba ho lwanala malapa a bona, setjhaba le merabe. Leha banna ba ne ba ile ntweng, basadi ba ne ba sala ba hlokometse setjhaba, ba sa rwala le dieta, ba rwetse dinkgo dihloohong, ba pepile masea. Ho ba mosadi wa Afrika ke ho tswa lelokong la basadi ba bahale ba lwanneng ka matla maqhubung a kgateello ya basadi, ho bong, ho kwetelwa, peto le tlhekefetso ya basadi le ho ba mosadi ya se nang molekane. Re fetile moferefereng o tshabehang. Re tla nne re pholohe ditlhaselong tsa jwale, tse kang tlhekefetso le bona bobodu bo etswang ha basadi ba batla mesebetsi dikhamphaning tse tsebahalang tse kgolo.

Kgweding ena ya batjha, re hloka ho sheba morao moo re tswang, mme re tsebe hore ha bonkgono le bomme ba rona ba ile ba lwana mme ba hlola, le rona re tla nne re hlole. Bakeng sa dintwa tseo re tobaneng le tsona kajeno, ke tsena dibetsa tse mmalwa tse tla o thusa ho ba mosadi wa moetapele. Mathata ohle ao o fetileng ho ona a o lokiseditse diphephetso tseo o tla kopana le tsona bophelong. Ntho ya pele ya ho ba mosadi wa moetapele ke ho tseba hore o itokiseditse ntwala. O tshwanela ho dumela hore o motho ya loketseng mosebetsi oo o o batlang, e seng ho o reka ka tjhelete kapa mmele wa hao. O se ke wa nyatsa matla le boiphihlelo ba hao le bokgoni, mme o tsebe hore ke mosebetsi wa hao ho thibela bobodu setjhabeng. Lwana molemong wa ba bang. Matla a mosadi wa Moafrika haesale a bonahala bokgoning ba hae ba ho lwanala maphelo a batho ba bang ho feta ba hae. Morutehi e mong wa Ghana o tiisitse ha a re, "Ha o ruta mosadi o ruta setjhaba." Kahoo, ntho ya bobedi ke ho tseba hore ha o emele wena feela, empa baradi ba tla tla kamora hao. Leha o ikutlwa ekare o a fokola, lwana ya kgumamela bakeng sa batho ba tshepetseng ho wena hore o ba etsetse tsela.

[E qotsitswe le ho hlophiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Loetse 2019]

10 matshwao

KAROLO YA C DITHOTHOKISO

Karolong ena o fuwe dithothokiso tse 3, tse 2 tsa tsona ke tseo o ithutileng tsona ha e le nngwe ya tsona e le e so bonwe, di arabe kaofela.

POTSO YA 3

Potsong ena o fuwe dithothokiso tse 2 tseo o ithutileng tsona.

3.1 Bala qotso e latelang o nto araba dipotso tse latelang.

TEMA YA D

Majakane – T. Leballo

- 1 Boikaketsi ke ba eng mokanaka,
- 2 Boikaketsi ke ba eng ngwaneso,
- 3 O rera toka pelo e emere lefu,
- 4 O rera pholoso moya o le mafito,
- 5 O kgotshe mabifi o tletse phetsetso.

- 6 Majakane ha se ho nyefola,
- 7 Ba bolela ha ba pholositswe ba kganya,
- 8 Ba bolela ha ba bang e le bahetene ba tala,
- 9 Dihele di ahlame di ba letetse,
- 10 Mollo wa sebafole o tuka o ba letetse.

- 11 Boi ke ba eng le le bana ba toka?
- 12 Boi ke ba eng le le bahalaledi?
- 13 Boi ke ba eng le sebeleditse toka?
- 14 Jesu makwala ha a a dumelle,
- 15 O roma Kgabariele ho a thiba.

- 16 Qabang ke tsa eng lapeng la majakane,
- 17 Dillo ke tsa eng lapeng la barapedi,
- 18 Mofuthu le lerato di epetswe kae?
- 19 Kutlwano le tshepano di nyametse kae?
- 20 Lapeng ha ho se ho phelwa ka lemina?

- 3.1.1 Na dikahare tsa thothokiso ee di dumellana le sehlooho sa yona? Hlalosa. (2)
- 3.1.2 Sethothokisi se sebedisitse lebotsi ka sepheo sefe temana-thothokisong tsa 3 le 4? (2)
- 3.1.3 Na o dumellana le sethothokisi ka tsohle tseo se di bolelang ka majakane? (2)
- 3.1.4 Meleng ya 9 le 10 sethothokisi se tlisa maikutlo a jwang ho mmadi? (2)

3.2 Bala qotso ena ya thothokiso ebe o araba dipotso tse latelang.

TEMA YA E**Ebang o potlaka ... – R.N. Phume**

- 1 O tla sudubana po!
- 2 O tla koma lehlabathe,
- 3 O tla phumoha molomo,
- 4 O tlabohe dinala;
- 5 O swabe, o sulafallwe,
- 6 O sulafallwe ruri le hona.
- 7 Potlapotla le ja podi
- 8 Wa thaka; athe sisitheho
- 9 Lona le ja ya tonana kgomo.
- 10 Ithute ke hona ana
- 11 Maele wa thaka, hlalefa,
- 12 Hlalefa ke hona o ikgethele;
- 13 Kgetha podi, kgetha kgomo,
- 14 Kgetha ke hona, kgetsi kapa tjhelete!

3.2.1 Hlalosa phapano e teng melathothokisong e 6 e qalang le e 8 e qetelang. (2)

3.2.2 Na maele a reng "Lepotlapotla le ja podi, lesisitheho le ja kgomo" a bua nnete kamehla? Tshehetsa karabo ya hao ka ntlha e utlwahalang. (2)

3.2.3 Molaetsa wa thothokiso ena ke ofe ho mmadi? (2)

3.2.4 Nnetefatsa hore thothokiso ena ke sonete. (1)

[15]

POTSO YA 4

Thothokiso e so bonwe. Moithuti o tlameha ho araba potso ena.

Bala qotso ena ya thothokiso o arabe dipotso.

TEMA YA F**NGWANA LEHLASWA – K.E. Ntsane**

- 1 Ngwana seratwa ke batswadi, kgorula,
- 2 Kgorula ya mmae le ntatae sebatatso,
- 3 Ngwana ho dula lapeng ho retsella,
- 4 A retsella pelong tsa batswadi a bothama,
- 5 A utlwa monate o moholo mofuthu,
- 6 Mofuthu wa pelo'a batswadi paola sebele.

- 7 Taumoholo a kgaphola matlotlo bohola,
- 8 A kgapholela wa ho fela, kgorula,
- 9 Ngwana a tlatsa dipakotho a ebaeba,
- 10 Yaka hlanya la mosadi thoto dikatana,
- 11 Katana tsa ngwanenwa ke kgauta,
- 12 Ke silifera tjhelete di feta sekete.

- 13 Motseng o moholo o fihlile a botsa,
- 14 A botsa hotele ya barui e kae,
- 15 Ba mo jwetsa ba se ke ba mo swetsa.
- 16 Ba qhwayana ka mahlo ba hlollwa,
- 17 Ngwanenwa o buang batho re lapa,
- 18 Batho re phela ka dilopi ho le bohloko?

- 4.1 Ha o ne o le sethothokisi o ne o tla fa thothokiso ee sehlooho sefe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.2 O nahana hore karaburetso ya pono e temanathothokisong ya 2 e bohlokwa? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 4.3 Sejura e molathothokisong wa 8 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 4.4 Ha o ne o le ngwana eo ya fuweng matlotlo o ne o tla etsa jwang ka ona? (2)
- 4.5 Ke maikutlo a jwang a hlahiswang ke molathothokiso wa 17 ho mmadi? (2)
- 4.6 Akaretsa temanathothokiso ya 3 ka ntlha e utlwahalang. (2)
- 4.7 Moleng wa 3–6 sethothokisi se totobatsa lerato le jwang la batswadi ? (1)
- 4.8 Ho ya ka temanathothokiso ya 3 ketso ee ya batswadi, ebile le tshwaetso e jwang ho ngwana eo? (2)

[15]**30 matshwao**

KAROLO YA D THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 5 TSHEKATSHEKO YA PAPATSO**

Boha le ho bala papatso e latelang o nto araba dipotso.

TEMA YA G**PAPATSO**

Tatso ya ditholwana

PINA COLADA MOCKTAIL

Tlhopiso: Metsotso e 15
E etsa tse: 2

*Nahana o se odutsi letsatsing,
metsing a mofuthu a
Caribbean ka pina colada
e hlabosang e se nang jwala!*

- 1½ dikopi (375 ml) Tropika Pineapple kapa Tropika Pina Colada
  - 2 dipeinapole, seha dikarolo tse kgolo o hwamisa sehatsetsing
  - 1 kopi (260 ml) coconut milk
  - Lero la di-lime tse 2
  - Dilae peinapole, ho fepela
  - Di-cherry, ho fepela
1. Tshela Tropika Pineapple, peinapole e hwammeng, lebesa le lero la lime o etse seno se boreledi.
  2. Tshela kgalaseng tse nne. Kgabisa ka dilae tsa peinapole le di-cherry. O ka tshela le peinapoleng tse entsweng dikoti o fepele ka di-cherry, cocktail umbrella le di straw.

TUMA O RUWE!

Kenela hona jwale ho fumana setumo le leruo le naledi kwana Curaçao ka tlhodišano ya *Tropika Island of Treasure*! O ka hapa le dimpho tsa letsatsi. Sheba dintlha tsa ho kenela pakaneng o latele le Tropika metjheng ya dikgokahano.
Ho na le melao le dipehelo.

Ha ho ntho e boreledi ho feta Tropika, motswako o hlabosang wa ditholwana le lebesa. Tatso e foreshe e phodileng e tla etsa eka o sehlekehlekeng se tjhesang!

Nothing smoother ...

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho BONA, Loetse 2019]

- 5.1 Tshebediso ya mongolo o ntshofaditsweng ka tlasa dibotlolo tsa Tropika e na le tshusumetso e jwang ho mmadi? (2)
- 5.2 Mantswe a reng 'Tuma o Ruwe' a sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 5.3 Hobaneng ha mmapatsi a sebedisitse mokgabisopuo polelwaneng e latelang? **'Ha ho ntho e boreledi ho feta Tropika'** (2)
- 5.4 Mosebetsi wa leamanyi polelwaneng e latelang ke ofe? **'motswako o hlabosang.'** (1)
- 5.5 Bohlokwa ba ho sebedisa mongolo le ditshwantsho tse mebala papatsong ke bofe? (2)

Boha le ho bala khathunu ena o nto araba dipotso.

TEMA YA H

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho [gallery Suntar.com.ph/editorial-cartoon-knBfVvD](http://gallery.Suntar.com.ph/editorial-cartoon-knBfVvD)]

- 5.6 Fana ka molaetsa wa khathunu ena ho babadi. (2)
- 5.7 Hobaneng ho sebedisitswe letshwao la puo polelwaneng ee? 'Ke di nke ho kae?' (2)
- 5.8 Ke sehalo se jwang se utlwahalang karabong ena ya titjhere? (2)

5.9 Kgetha karabo e nepahetseng ho tseo o di filweng.

Mantswe ana: "Re na le tijelete, o reng?" a bontsha hore motswadi enwa o ...

- A mohaung wa titjhere.
- B bontsha lenyatso.
- C hloka ho tshepahala.
- D hloka tlhompho. (1)

5.10 O nahana hore ntate wa moithuti o tshwere eng ka letsohong? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

Bala ditaba tsa tema ena e be o araba dipotso.

TEMA YA I

Ngwana ya nang le maitshwaro a matle, le ya ikokobeditseng ke toro ya batswadi bohle. Le ha ho le jwalo, re a tseba hore bana ba roba melao ha ba ntse ba hola, mme ena ke tsela ya bona ya ho ithuta bophelo. Ke mang ya jarang boikarabelo? Ke ka hoo e leng mosebetsi wa hao jwalo ka motswadi ho thusa ngwana hore a be le boitshepo ba ho phela bophelo ntle le ho kena mathateng.

[E qotsitse le ho hlophiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Phupu 2017]

5.11 Lentswe lee "toro" le sebedisitswe ka moelelo ofe moleng wa pele? (1)

5.12 Mosebetsi wa lentswe "mme" moleng wa bobedi ke ofe? (1)

5.13 Hlalosa hore mongodi o sebedisitse mantswe ana "jwalo ka" polelong e latelang ka sepheo sefe?

"Mosebetsi wa hao **jwalo ka** motswadi" (2)

Lekola tataiso ya tshebediso ya bukantswe o nto araba dipotso tse latelang.

Kgomo (kgo-mo) /**cattle**/ English/ E nngwe ya diphoofolo tsa hae, e ruuwang, e maoto a mane, e manaka/dinaka kapa e tjitja le mohatla. /bon. dikgomo / **Maele**. Ho opa **kgomo** lenaka: ho bua se nepahetseng kapa se utlwahalang. **Maele**. **Kgomo** ya lebesa ha e itswale: hangata ngwana ha a futse motswadi. **Maele**. **Kgomo** e tshwarwa ka dinaka, motho ka dipuo: motho o tshwarwa ka dipuo tsa hae ho seo a se entseng.

5.14 Bolela hore ke hobaneng lebitso le ka masakaneng (**kgo-mo**) le arotswe. (2)5.15 Ngola lentswe le ka masakaneng ka botlalo (**bon.**). (1)

[25]

POTSO YA 6

Bala ditaba tsena tse latelang, o be o lokise diphoso tsohle tsa mongolo le mopeleto tseo o di hlwayang nakong eo o balang tema ena.

TEMA YA J

Ka ho etela dikolong ke bile le buisano le basebeletsi le baetapile ba setjhaba, rakgona ho fumana dikgutsana tse nang le morolo ho tswametseng e futsanehileng. Ho tloha moo ra buisana le dika mphani tse ikemiseditseng ho re thusa ho kenya dikgotsana sekolo. Re thusa le bana ho tlatsa le ho rumela diforomo tsa di-scholarship. Ho tloha moo re fana ka dikeletso le tataiso kgetong ya msebetsi

[E qotsitse le ho hlophiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Motshehanong 2018]

[10]

35 matshwao

Matshwao ohle: 100